

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ИЗВЕШТАЈ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
“ЕТИЧКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ДИСТИНКЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ПАСИВНЕ И АКТИВНЕ
ЕУТАНАЗИЈЕ“
КАНДИДАТА МИЛИЈАНЕ ЂЕРИЋ

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду од 29. 03. 2018. године, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације „Етичке димензије дистинкције између пасивне и активне еутаназије“ кандидата Милијане Ђерић. На основу увида у рад кандидата подносимо следећи извештај:

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милијана Ђерић рођена је 1982. године у Бихаћу, у Републици Босни и Херцеговини. До 1991. живела је у Кореници, у Републици Хрватској. Основне студије филозофије на Филозофском факултету Универзитета у Београду уписала је школске 2001/2002. године, а дипломирала је 2008. са просечном оценом 8.59. Дипломирала је на теми „Онтолошки аргумент“ под менторством проф. др Живана Лазовића. Докторске студије уписала је у фебруару 2009. године. и све испите положила је са просечном оценом 10,00. У периоду 2009-2012. била је секретар уредништва часописа *Филозофски годишњак*, гласника Института за филозофију, Филозофског факултета у Београду, а од 2012. запослена је као библиотекар на Одељењу за филозофију. Милијана је истраживачки рад започела 2009. године као истраживач-приправник на пројекту „Експанаторни јаз у филозофији и науци“ чији је носилац био Институт за филозофију Филозофског факултета у Београду, а који је финансирало Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Тренутно је ангажована као истраживач-сарадник на пројекту

„Динамички системи у природи и друштву: филозофски и емпиријски аспекти“ који се одвија при истом институту и који финансира Министарство Просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Објавила је укупно седам радова у домаћим и међународним часописима, и учествовала на четири међународна научна скупа. Члан је Биоетичког друштва Србије.

Докторска дисертација кандидата Милијане Ђерић има 166 страна и састоји се из Увода, четири поглавља и Закључка. Основни текст дисертације има следећу структуру: Увод, 1. Концептуализација проблема еутаназија и дистинкције пасивна/активна еутаназија, 2. Неконсеквенцијалистичко успостављање дистинкције убијање/пуштање да се умре и осуда активне еутаназије, 3. Консеквенцијалистички приговори дистинкцији убијање/пуштање да се умре и оправдање активне еутаназије, 4. Либертаријанско оправдање активне добровољне еутаназије, Закључак и Литература.

2. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација посвећена је истраживању проблема моралне дистинкције између пасивне и активне еутаназије. Циљ истраживања је да се утврди да ли између пасивне и активне еутаназије постоји морално релевантна дистинкција, и уколико постоји, у чему тачно се састоји.

3. Основне хипотезе

Полазна хипотеза дисертације је да смрт представља добро за терминално оболелу особу која жели да умре. У дисертацији су такође испитане следеће хипотезе: да намера са којом се еутаназија врши, сама по себи, *prima facie* нема никакав морални значај, као и да начин извршења еутаназије, сам по себи, *prima facie* нема никакав морални значај. Последња хипотеза дисертације је да активна добровољна еутаназија представља једини морално прихватљив облик еутаназије.

4. Кратак опис садржаја дисертације

У уводу дисертације образложени су мотиви за бављење темом, предмет и циљеви истраживања, основне хипотезе и методологија истраживања.

У првом поглављу (*Концептуализација проблема еутаназије и дистинкције пасивна/активна еутаназија*) пружена је, пре свега, дефиниција еутаназије. У питању је непрескриптивна дефиниција која пружа скуп нужних и довољних услова које један поступак треба да задовољи да би могао да се назове еутаназијом. Такође, успостављена је јасна разлика између различитих облика еутаназије, с једне стране, и убиства, самоубиства и лекарски асистираниг самоубиства, с друге. Активна еутаназија је окарактерисана као ‘убијање’, а пасивна као ‘пуштање да се умре’. Оваква карактеризација дистинкције пасивна/активна еутаназија пружила је појмовни оквир за етичку анализу дистинкције која је уследила у наредним поглављима дисертације.

У другом поглављу (*Неконсеквенцијалистичко успостављање дистинкције убијање/пуштање да се умре и осуда активне еутаназије*) размотрен је морални апсолутизам и најзначајнији аргументи које заступници овог становишта пружају у прилог дистинкцији убијање/пуштање да се умре и апсолутној осуди активне еутаназије. У питању су следећи аргументи: “Убијање крши принципе извршивости и опционалности”, “Убијање је узроковање смрти”, “Убијање је намеравање смрти”, “Убијање крши принцип светости људског живота” и “Убијање уз сагласност крши право на живот”.

У трећем поглављу (*Консеквенцијалистички приговори дистинкцији убијање/пуштање да се умре и оправдање активне еутаназије*) размотрен је, пре свега, утилитаризам у ширем смислу и његове импликације на дистинкцију убијање/пуштање да се умре. Будући да утилитаристичко схватање моралне исправности активне еутаназије зависи од тога у оквиру које верзије становишта се врши њена морална процена, размотрени су аргументи које пружају заступници три следеће верзије утилитаризма: хедонистичког утилитаризма, утилитаризма преференција и утилитаризма правила.

У четвртом поглављу (*Либертаријанско оправдање активне добровољне еутаназије*) размотрени су аргументи у прилог тврдњи да је право на живот отуђиво право. У питању су следећи аргументи: појмовни, и три нормативна – антипатерналистички аргумент, аргумент Џоела Фајнберга и аргумент Теренса Мекконела. Сва четири аргумента тврде да је, право на живот аналогно праву својине, с тим да, за разлику од појмовног и антипатерналистичког аргумента, Фајнбергов и

Мекконелов аргумент не негирају његову неопућивост. Њихови аргументи показују да оправданост активне добровољне еутаназије може да се измири са схватањем да је право на живот неопућиво право.

У закључку дисертације, ауторка износи закључке о главном, општем циљу и посебним циљевима дисертације.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Анализи дистинкције пасивна/активна еутаназија, Милијана је приступила из угла три становишта: неконсеквенцијализма, консеквенцијализма и либертаријанизма. Под неконсеквенцијализмом она подразумева морални апсолутизам, односно становиште према којем морална исправност поступака зависи у потпуности и искључиво од природе самих поступака, и њихових односа са категоријама морала (нпр. “дужност”, “право”, итд.), а не од њихових последица; под консеквенцијализмом подразумева утилитаризам, односно становиште према којем морална исправност поступака зависи искључиво од њихових последица; и под либертаријанизмом становиште према којем морална исправност поступака зависи искључиво од тога да ли промовишу право на самоодређење појединца, поштовање његове личне аутономије и да ли препознају и признају добровољност његових избора који не наносе штету другима.

Разматрањем дистинкције пасивна/активна еутаназија унутар поменутих становишта, Милијана је дошла до следећих закључака:

(1.) Апсолутисти своју одлуку о томе да ли је активна еутаназија допустива или не, доносе на основу утврђеног принципа. Принцип је да је убијање друге особе увек лоше, и да га никакве околности не могу оправдати, макар подразумевало убијање друге особе која трпи неподношљив бол и патњу и уз њену сагласност, и штавише, на њен добровољан и изричит захтев. Апсолутисти сагласност не схватају као одобравање иначе недопустивог чина, већ као захтев или искушење да се поступи лоше, нанесе неправда или чак зло. Стога, морално неприхватљивом и недопустивом сматрају не само активну недобровољну, већ и активну добровољну еутаназију. Активна еутаназија, за њих, никада није оправдана и допустива. С друге стране, пасивна еутаназија је, за апсолутисте, морално исправна и допустива. Она у себе укључује пуко пуштање терминално оболелог

пацијента да умре, и не представља кршење апсолутног моралног правила “Не убиј”.

(2.) Утилитаристи одлуку о томе, да ли је активна еутаназија допуштена доносе у зависности од одговора на следећа два питања: какве су њене последице и до којег тачно добра она треба да доведе. Њихов одговор на прво питање је јединствен: ако су последице до којих активна еутаназија доводи истоветне последицама до којих доводи пасивна еутаназија, онда између ова два облика еутаназије нема никакве моралне разлике. У оним околностима у којима се морално исправном и допуштеном сматра пасивна, таквом треба да се држи и активна еутаназија. Код другог питања, међутим, утилитаристи се мање-више разликују. Ако је добро којем се активном еутаназијом тежи максимизовање укупне среће/задовољства једног друштва, онда је активна еутаназија допуштена, чак и у случају да терминално оболела особа жели да живи и не даје сагласност за окончање свог живота, и штавише, она је морално обавезна. Другим речима, универзални хедонистички утилитаризам оправдава сваки облик активне еутаназије, па чак и активну противвољну еутаназију. Овакву импликацију хедонистичког утилитаризма и сами, савремени, утилитаристи сматрају неприхватљивом. За њих, убијање особе која не жели да умре, морално је неисправно и представља нешто што никако не сме да се чини. Оно је равно убиству. Стога, принцип корисности универзалног хедонистичког утилитаризма, они одбацују као неадекватан водич за утврђивање моралне исправности убијања, и конкретније, активне еутаназије, а сам хедонистички утилитаризам као неадекватну нормативну теорију морала. Ипак, аргумент за оправданост активне еутаназије, утилитаристи успевају да сачувају, и то заступањем утилитаризма преференција уместо хедонистичког утилитаризма, као и заступањем утилитаризма правила уместо утилитаризма поступака. Обе верзије утилитаризма, одбацују моралну исправност активне противвољне еутаназије, али поред активне добровољне, оправдавају и активну недобровољну еутаназију.

(3.) Либертаријански одговор на питање да ли је активна еутаназија морално исправна и допуштена, зависи од тога да ли се заступа тврди или меки антипатернализам. Основне вредности тврдог антипатернализма су самоодређење и лична аутономија појединца. Према овој позицији, сваки појединац има право да буде слободан од патерналистичког уплитања државе у одлуке и изборе који обликују тог његовог живота, а који не

угрожавају друге појединце. Стога, сагласност појединца за сопствено убијање увек оправдава његово убијање од стране особе којој је сагласност дао, без обзира на разлоге и околности у којима је сагласност дао. Нико други, па ни држава, не треба да се меша у његову одлуку. Према томе, заступање тврдог антипатернализма имплицира да је, активна добровољна еутаназија увек морално исправана. Супротно томе, меки антипатернализам, дозвољава мешање у одлуке и изборе појединца који, иако не наносе штету другима и тичу се њега самог, јесу донети заправо недобровољно – услед неке принуде (спољашње (физичке), или унутрашње (психичке), и сл.). Ова позиција инсистира на ваљаности сагласности и оправдава патерналистичко уплитање само у недобровољно извршене изборе смрти појединаца. Стога, сагласност појединца за сопствено убијање не оправдава његово убијање увек, већ само онда када је донета добровољно, без било какве принуде. Следствено томе, активна добровољна еутаназија није оправдана и допустива увек, већ само онда када је особа која њено извршење захтева чини то испуњавајући услове ваљане сагласности. Овај вид еутаназије допустив је ако је особа која га захтева компетентни пацијент који је информисан о интервенцији и чија је сагласност добровољна. Узети заједно, тврди и меки антипатернализам имају битне импликације на дистинкцију пасивна/активна еутаназија. Ове импликације нису само моралне, већ и легалне. Наиме, између пасивне добровољне и активне добровољне еутаназије не само да не постоји никаква морална дистинкција, већ између ова два облика еутаназије, не треба да постоји ни никаква легална импликација. Признајући искључиво законско право на пасивну добровољну еутаназију, држава поступа неправедно према пацијентима који нису у стању да се сами убију (услед терминалне болести, неког вида онеспособљености, итд.), а који желе да умру. Иако пацијентима који бирају пасивну еутаназију, добровољност њиховог избора и њихово право на самоодређење и личну аутономију, држава законски признаје и препознаје, добровољности избора и право на самоодређење и личну аутономију, пацијентата који бирају активну еутаназију, она не приписује исти статус. Стога, једнако као што је обезбедила законско право на пасивну добровољну еутаназију, држава треба да обезбеди и законско право на активну добровољну еутаназију.

Милијанин закључак је да на питање постављено у главном циљу дисертације морални апсолутизам пружа најнеприхватљивији одговор. Дистинкција пасивна/активна еутаназија своје најјаче морално утемељење има управо у овом становишту, јер оно

успоставља апсолутну забрану активне еутаназије. У том смислу, заступање овог становишта представља једну крајност у моралној расправи о овом питању. Милијана сматра да другу крајност у расправи представља заступање хедонистичког утилитаризма, јер се њиме негира било каква разлика између пасивне и активне еутаназије, и оправдавају се сви облици активне еутаназије – па чак и активна противвољна еутаназија. Иако утилитаризам преференција и утилитаризам поступака представљају прихватљивија становишта од хедонистичког утилитаризма, због тога што њихов заступник никада не би оправдао активну противвољну еутаназију, Милијана такође и њих одбацује као неприхватљиве јер оправдавају активну недобровољну еутаназију. Алтернативу моралном апсолутизму и утилитаризму, Милијана види у заступању либертаријанизма. Ово је становиште које, према њеном мишљењу, на питање дистинкције пасивна/активна еутаназија пружа најприхватљивији одговор. Тај одговор гласи да једина релевантна дистинкција између пасивне и активне еутаназије почива у компетентној добровољности особе. Ако је терминално оболела, или на било који други начин онеспособљена, особа за то дала ваљану добровољну сагласност, њено убијање, као и пуштање да умре, оправдани су и допустиви. Будући да пуштање овакве особе да умре представља не само морално, већ и законско право, исто треба да буде случај и са њеним убијањем. Према томе, заступање либертаријанизма за импликацију има тврдњу да, једнако као што има законско право на пасивну добровољну еутаназију, оваква особа треба да има и законско право на активну добровољну еутаназију.

Дисертација Милијане Ђерић несумњиво представља оригиналан научни допринос у области примењене етике. Међутим, дисертација има битан допринос и у области медицинске праксе јер показује да постоји потреба за ревизијом апсолутне осуде активне еутаназије од стране лекара. Дисертација показује да је потребно да, лекари преиспитају свој суд о овом питању, јер он нема никакво утемељење и оправдање у моралу. У коначној инстанци, дисертација пружа смернице за евентуалну расправу о легализацији активне добровољне еутаназије, јер указује да, будући да је морално оправдана и допустива, нема никаквог разлога да не буде и законом дозвољена.

6. Закључак

Комисија закључује да је дисертација под насловом ЕТИЧКЕ ДИМЕНЗИЈЕ ДИСТИНКЦИЈЕ ИЗМЕЂУ ПАСИВНЕ И АКТИВНЕ ЕУТАНАЗИЈЕ докторанда Милијане Ђерић урађена према одобреној пријави и да је у питање оригинално и самостално научно дело. Кандидат је потврдио своју квалификованост за научни рад, а својом дисертацијом понудио оригинално научно дело које ће дати вредан допринос научној мисли из области примењене етике. У складу са анализом понуђеном у овом извештају, дајемо позитивну оцену и сматрамо да су се стекли услови да кандидат приступи усменој одбрани своје докторске дисертације.

Стога, Комисија предлаже Наставно-научном већу да докторанду Милијани Ђерић одобри јавну одбрану докторске дисертације.

У Београду,

Чланови комисије:

др Ненад Цекић, ванредни професор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Александар Добријевић, доцент
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Јован Бабић, редовни професор, ментор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет